

Přesvědčení učitele jako klíčový faktor e-learningu.

Kvalitativní výzkum vysokoškolské e-learningové výuky

Roman Švaříček
Jiří Zounek

Abstrakt

Příspěvek prezentuje výsledky kvalitativního výzkumu vysokoškolské e-learningové výuky. Popisuje výzkum, charakteristiky a hlavní výhody e-learningového prostředí. Autoři posléze dokladují, že učitel, a zejména jeho přesvědčení, klíčovým faktorem ve vysokoškolské výuce prostřednictvím e-learningových prostředků.

Klíčová slova

e-learning, vysoká škola, výuka, univerzita, přesvědčení učitele

1. Cíl výzkumu

Cílem výzkumného projektu¹ bylo prozkoumat a popsat, jakým způsobem pedagogové uvažují o didaktickém využití ICT ve svých předmětech a na základě jakých pedagogicko-didaktických kritérií se rozhodují pro vytvoření „e-kurzu“.

2. Metodologie výzkumu

Vzhledem k povaze výzkumných otázek jsme zvolili kvalitativní přístup zkoumání, který umožňuje zachytit sociální strukturu skrze induktivní, do široka rozprostřený sběr dat (Švaříček, Šedřová, 2007a). Jako metodu sběru dat jsme vybrali sérii hloubkových rozhovorů spojených s pozorováním a technikou myšlení nahlas (*think alouds*). Hloubkové rozhovory, jež měly podobu spolupráce (Gubrium, Holstein, 2001), trvaly hodinu až hodinu a půl. Během nich byly respondentovi nejen kladeny otevřené otázky, ale byl také vyzván k tomu, aby svoje názory demonstroval na svých vlastních e-learningových kurzech.

S ohledem na výzkumné otázky jsme se rozhodli oslovit jak učitele s několikaletými zkušenostmi s e-learningem, tak učitele začínající s tímto způsobem výuky. Výběr respondentů proběhl takto: (1) prošli jsme oceněné účastníky fakultní e-learningové soutěže², (2) vyšli jsme z fakultního dotazníku týkajícího se e-learningové výuky, (3) kontaktovali jsme technického správce a (4) prohlédli jsme všechny fakultní e-learningové kurzy v systému ELF. Vzorek osmi respondentů jsme konstruovali na základě obecně přijímaného pravidla, graduální konstrukce vzorku.

3. Výhody e-learningového systému ELF

E-learningový systém ELF (ELF je zkratka pro fakultní instalaci Moodle) je na FF MU plně používán od roku 2003. Tento systém má dvě jednoznačné výhody: zaprvé umožňuje efektivně zprostředkovávat učební materiály studentům a zadruhé díky němu učitel dokáže poměrně jednoduše sledovat, jak studenti pracují.

¹ Stať vznikla s finanční podporou Grantového fondu děkana Filozofické fakulta MU pro rok 2007.

² Tato soutěž se koná pravidelně jednou až dvakrát do roka a její účastníci mají za úkol prezentovat svůj kurz před odbornou porotou, která pak jednotlivé kurzy zhodnotí (viz Mikšík, 2006).

3. A. Zprostředkování materiálů

Zprostředkování materiálů je nejjednodušší a nejčastější způsob využívání ELFu.³ I učitel nijak speciálně vyškolený po stránce IT dokáže sám otevřít nový kurz, uspořádat jej po týdnech či tématech, popsat syllabus, výstup z kurzu a zavěsit do něj materiály. Tento způsob si nenárokuje žádný specifický čas a prostor (není nutné zřizovat box s tištěnými materiály, kontrolovat, jestli se materiály neztratily atd.).

„...to neustálé množení materiálů odpadá, protože, když jich máte v prvním ročníku sto sedmdesát, tak už je to zase jiné, než když jich bylo někdy šedesát, že?“ (Zdena)

3. B. Sledování práce studentů

Jednoznačnou výhodou pro učitele je, že mohou velmi jednoduchým způsobem zjistit, jak studenti v kurzu pracují. Tato kontrola probíhá několika způsoby, někteří se před zkoušením podívají na výpis aktivit v Protokolech, jiní vymýšlí takové pomůcky, které studenty kontrolují týden co týden. Tyto pomůcky jsou vždy spojeny s přesvědčením a didaktickými názory učitele.

4. Udělej si sám!

Starost o kurzy v ELFu je v naprosté většině případů na učitelích, kteří si kurzy zřídili (není předepsán obsah, ani forma kurzu).

„Moodle má tu obrovskou výhodu, že učitel si dělá všechny tady tyto věci sám. Že se nemusí nikoho doprošovat, nemusí se na nikoho spolíhat. Většinu těch věcí, které potřebuje si měnit, tak si udělá sám...“ (Zdena)

To odpovídá požadavkům některých správců e-learningových systémů, jak popisují tvůrci e-learningového systému Masarykovy univerzity Elportál IS: „správce se stará o systém, uživatel se stará o data“ (Brandejs, Misáková, 2005). Mezi odborníky na e-learning, kteří nejsou v roli správců, však panuje zcela jiné přesvědčení: vytváření a vedení kurzů je týmová aktivita (Khan, 2005). Jedině institucionální podpora může zajistit doslova orchestr specialistů potřebný pro úspěšné zavedení e-learningu (Quality, 2000). Rozdílní lidé se mají starat o technickou stránku, pedagogické otázky, vedení kurzu a jeho evaluaci.

5. Přesvědčení učitele jako klíčová kategorie

Výzkumy, stejně jako teoretické práce od osmdesátých let 20. století ukazují, jak je pro konkrétní podobu práce učitele důležité jeho přesvědčení o předmětu a výuce (Shulman, 1986). To se týká také vlivu přesvědčení učitelů o ICT na jejich výuku.

Na základě našich výzkumných zjištění **je přesvědčení učitele klíčovým faktorem** ovlivňujícím reálnou výuku. Jestliže je vše ponecháno na učiteli, který se sám rozhoduje, jaký kurz a jakým způsobem vytvoří, pak je jasné, že jeho názory, přesvědčení a subjektivní teorie hrají zásadní úlohu. Jak je formováno toto přesvědčení učitele pedagogickými a psychologickými teoriemi řízeného učení pomocí e-learningu? Učitele můžeme rozdělit do tří následujících skupin:

³ Zprostředkování přístupu k informacím a studijním materiálům je jednoznačná výhoda e-learningových systémů. K tomuto závěru dospěl výzkum více než pěti set amerických fakult (NEA, 2000). Podle některých studií (např. Boehl, 2000) je nedostatek informací o kurzu jednou z nejčastějších chyb tvůrců e-learningových kurzů, což může u účastníků kurzů vyvolávat pocit, že jsou „ztraceni v kyberprostoru“.

První skupina učitelů si je **vědoma konstruktivistických principů** e-learningového výukového prostředí a snaží se je uplatňovat.⁴

...to měli pracovat na časopise, dřív ke mně psali třeba seminárky. Ted' jsem nechtěl, aby to byli jenom seminárky, které čtu pouze já, ale aby to někde vystavovali, ale chtěl jsem, aby to bylo třeba v nějaké formě, tak vytvářeli každý týden ty skupinky časopis. Každá ta skupina tomu ještě musela dát design, takový to mezi předmětový, že to je jako počítačová gramotnost, a já nevím, co tam... Měl jsem pocit, že potom ty texty byly kvalitnější, než když to odevzdávali pouze mně... tady jsem se dokonce odvolával na tu sociálně konstruktivistickou pedagogiku...“ (učitel Filip)

Druhá skupina učitelů **nestuduje odbornou literaturu**, ale přesto je schopna intuitivně sledovat některé konstruktivistické principy.

„Když budu vědět, že to tam někomu odevzdám a uvidí to jenom ten učitel, tak mě to nemotivuje tolik, jako když vím, že ten, co sedí vedle mě a třeba po mně se kouká, tak co já jsem tam třeba udělala, že si to přečte, jo.“ (Martin)

Třetí skupina učitelů se takřka vůbec **nezabývá** didaktickou, pedagogickou stránkou e-learningových kurzů, jak dokládá v následující kapitole učitel Martin, který chce studentům ulehčit studium nebo učitel Rudolf v následující ukázce, který používá testy bez teoretických znalostí těchto nástrojů.

Jak se toto formování teorií projevuje v myšlení a přesvědčení učitele? Můžeme hovořit o dvou pojetích ELFu: Zdroj a Médium.

6. Pojetí výuky: ELF jako Zdroj

V tomto pojetí kurz nahrazuje přihrádku v ústřední knihovně, kam se umísťují nakopírované materiály studentům. Kurz má podobu jakéhosi úložiště naskenovaných textů, ke kterým tak studenti získávají poměrně jednoduchý přístup. Jak se shodují všichni účastníci výzkumu, šetří to čas a materiál.

Nevýhodou tohoto pojetí je, že studenti si zvyknou na přísun materiálů skrze systém ELF a nehledají žádné jiné zdroje. Učitelé si stěžují, že když posílali studenty do knihovny, většinou se vraceli s rozmanitými zdroji literatury.

„Oni mají příliš tendenci nejít do knihovny a nehledat materiály sami a nezjišťovat nové věci. To nevím, co s tím budeme dělat. Já už uvažuji, jak to, jako, že vyloženě uměle do toho kurzu zabudovat třeba aspoň dvě, tři témata za semestr, kde, kde prostě nedostanou materiály a řekne se jim, ted' si zjistěte to a to, jak umíte.“ (Karel)

Jak dokumentuje na prostředí Moodle na Karlově univerzitě Mudrák (2007), i zde vysoce převažuje používání modulu Studijní materiál (totéž jako Zdroj). Krajní variantou tohoto pojetí je přesvědčení, že ELF má pouze **ulehčit** orientaci studentům: „já jim to tam dávám, aby nemuseli do knihovny, protože toho mají určitě hodně“ (učitel Martin). Učitel tedy využívá velice omezené možnosti e-learningového prostředí.

7. Pojetí výuky: ELF jako Médium

Pokud by všichni učitelé nahlíželi na e-learning jako na Zdroj, neexistuje jediný důvod, proč zavádět podobné prostředí jako ELF (vše lze zvládnout přes webové stránky).

Pojetí Médium odpovídá konstruktivistickým a sociálně konstruktivistickým zásadám učení.

⁴ Konstruktivistické principy výuky, o kterých bude dále řeč, považujeme za nejvhodnější pro výuku na VŠ (více viz Švaříček, Šedřová, 2007b).